

Палехова В. А., доцент кафедри економіки та підприємництва, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ORCID ID: 0000-0002-8481-6669

e-mail: viktor.palehova@chmnu.edu.ua

Галенко В. М., студентка 3-го курсу спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування», Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ORCID ID: 0000-0001-9224-371X

e-mail: vikagalenko28@gmail.com

Ступінь нерівності у розподілі доходів: проблеми виміру та наслідки

Анотація. Стаття присвячена перманентно злободенним проблемам економічної нерівності. Аналіз показників (коефіцієнт Джині, співвідношення Пальма, індекс Кейтца, децильний та квінтільний коефіцієнти диференціації доходів), що розраховані на основі даних офіційної української статистики, створює ідилічну картину помірного соціального розшарування, що різко контрастує з вітчизняними реаліями. До зовсім інших висновків призводить аналіз результатів вибіркового опитування домогосподарств щодо самооцінки ними рівня своїх доходів, яке проводилося Державною службою статистики у 2019 р. Згідно з ними, мізерна частка суспільства здатна робити заощадження, за умов уявного зростання доходу 20–25% домогосподарств витратили б додаткові гроші на їжу, за самооцінкою менш ніж 1% домогосподарств відносить себе до представників середнього класу, а до бідних – понад 70%. Дослідження підтверджує пірамідальну структуру українського суспільства, яка, ускладнюючи розвиток людського капіталу, перешкоджає економічному зростанню.

Ключові слова: економічна нерівність; диференціація доходів; бідність; середній клас; індекс Джині; пірамідальна структура суспільства.

Palekhova Viktoriya, Associate Professor of the Department of Economics and Business, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolayiv, Ukraine

Galenko Viktoria, Student of the 3rd course, specialty 072 «Finance, banking and insurance», Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolayiv, Ukraine

The Degree of Inequality in Income Distribution: the Dimensions and Consequences

Abstract. Introduction. Problems of economic inequality never lose relevance. Moreover, economic crises only exacerbate their importance because they create anticipation and reasonable fears of a yet less fair post-crisis world. Although domestic income inequality has risen in many advanced economies, social stratification is particularly evident in countries with former command economies.

Purpose. The purpose of the article is to analyze the indicators of economic inequality (Gini index, Kaitz index, Palma ratio, percentage of income attributable to each quintile or decile of the population) and correlate them with the results of a selective survey of Ukraine's households on their self-perceived income, conducted by the State statistics service in 2019.

Results. As a result, the study shows the inconsistency between idealizing picture of a moderate income differentiation, which is created in the analysis of official Ukrainian statistics data on one side, and excessive economic inequality, as evidenced by the self-perception of households on the other side. The proportion of households that can make savings is less than 10%. This demonstrates the depth of poverty and, at the same time, explains severe problems with the replenishment of the commercial banks' resource base. The depth of poverty is also reflected by statistics on targeting of imaginary extra income: 20–25% of respondents would spend it on food. An important characteristic of economic inequality is the practical absence of the middle class. In essence, less than 1% of households are self-assigned to the middle class, while more than 70% perceive themselves as poor. Thus, income differentiation in Ukraine creates a pyramid in the structure of society.

Conclusions. An excessive income polarization, a scanty middle-class share, and predominance of a poor population in society have many negative consequences. First of all, it is the narrowing of aggregate demand, the reduction of economic potential due to the lack of funds for investing in human capital, which all impede economic growth. In addition, economic inequality induces an exodus of highly skilled labor, the strengthening of retention sentiments, and the spread of populism. It is particularly acute when high incomes are obtained via power and corruption.

Keywords: income inequality; income differentiation; poverty; middle class; Gini index; pyramid structure of society.

JEL Classification: D31; D63; E25; I32.

Постановка проблеми. Проблеми економічної нерівності та соціальної справедливості постійно перебувають у фокусі уваги економістів, політиків,

публіцистів. Попри скорочення абсолютної бідності у світі, відносна бідність, розрив у доходах між окремими країнами, соціальне розшарування

всередині країн невпинно зростають. У доповіді Всесвітнього економічного форуму 2020 р. було зазначено, що нерівність у доходах зростає в багатьох країнах, зокрема, у передових економіках, і навіть досягла деяких історичних вершин (у країнах ОЕСР вона знаходиться на найвищому рівні за останні півстоліття) [1, с. 24].

Доволі сумними виглядають прогнози щодо посткоронавірусного світу, який залишається непередбачуваним по термінах і наслідках, але вже сьогодні сприймається багатьма як ще менш справедливий. Подібні передчуття часто і небезпідставно супроводжують економічні катаклізми. Варто пригадати, що інтерес до проблем розподілу доходів значно посилювався після Великої рецесії 2008–2009 рр.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Саме у післякризовий період (2013 р.) вийшла праця Т. Пікетті «Капітал у XXI ст.», що стала світовим бестселером. У ній був зроблений невтішний висновок, що зростання багатства (доходу на капітал) завжди випереджає зростання економіки [2]. Досягнення ХХ ст. розглядалися автором як певна історична пауза, після якої (з 1980-х рр.) поглиблення майнової нерівності відновилося. На відміну від Т. Пікетті, Б. Міланович вважає, що подібне загострення проблеми відбувається циклічно [3]. Дж. Стігліц, аналізуючи розшарування суспільства в США, був змушений констатувати, що країна вже втратила

звання *Land of Opportunity*, де «підйом піднімає всіх» [4, с. 134].

Але слід визнати, що зростання диференціації доходів більш наочне в країнах з постсоціалістичною економікою, оскільки проведення ринкових реформ природно передбачало відмову від колишньої моделі соціального захисту населення. Українські економісти мають всі можливості досліджувати проблему на багатому вітчизняному досвіді. Природу соціально-економічної нерівності, її причини та наслідки вивчали В. Булавинець, Л. Єлісєєва, В. Денисенко, О. Заклекта, Н. Дучинська, Е. Лібанова, В. Опалько та інші. Разом з тим, з порядку денного не знімається проблема ідентифікації поточного стану розподільчих відносин.

Формулювання цілей дослідження. Метою статті є діагностика наявного стану й динаміки економічної нерівності в Україні, для чого передбачено проаналізувати як загальнозжиті показники диференціації доходів, так й результати опитування домогосподарств щодо самооцінки їхніх доходів і витрат.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для оцінки економічної нерівності прийнято використовувати низку показників, до яких традиційно відносять децильний та квінтільний коефіцієнти диференціації доходів, коефіцієнти фондів, індекс Кейтца, коефіцієнт Джині, співвідношення Пальма. Більшість з них наведено в табл. 1.

Таблиця 1 Динаміка економічної нерівності в Україні, 2000-2018 рр.

Роки	Коефіцієнт Джині, %	Індекс Кейтца на кінець року	Квінтільний коефіцієнт диференціації загальних доходів населення, разів	Квінтільний коефіцієнт фондів (по загальних доходах), разів
2000	29,0	39,1	2,6	4,5
2001	30,0	37,9	2,4	4,2
2002	29,0	35,9	2,4	4,0
2003	28,7	33,2	2,3	3,7
2004	28,9	33,7	2,2	3,7
2005	29,0	32,6	2,1	3,5
2006	29,8	31,3	2,2	3,5
2007	27,0	27,5	2,0	3,6
2008	26,6	30,2	2,0	3,7
2009	25,3	33,3	2,0	3,6
2010	24,8	35,1	1,9	3,5
2011	24,5	32,9	1,9	3,4
2012	24,7	33,6	1,9	3,3
2013	24,5	33,7	1,9	3,3
2014	24,1	30,4	1,9	3,1
2015	25,5	26,3	1,9	3,2
2016	24,6	24,7	1,9	3,0
2017	25,5	36,5	1,9	3,3
2018	26,3	35,2	2,0	3,3

Джерело: систематизовано авторами на основі [5]

Найбільш популярним і поширеним є коефіцієнт Джині. З табл. 1 можна побачити, що за період 2000–2018 рр. він скоротився на 2,7 в. п., хоча ці зміни відбувалися у різних напрямках. Максимальне значення було досягнуто у 2006 р. – 29,8%, мінімальне ж спостерігалось у 2014 р. – 24,1%. Спадає на думку

поняття «раптової бідності», яке вітчизняні дослідники зазвичай застосовують для 2014–2015 рр., але наведені статистичні дані ілюструють це явище недостатньо яскраво.

Середнє значення становило 26,4%. Починаючи з 2009 р., коефіцієнт мав значення, менше за цей

показник, що свідчить про незначну диференціацію доходів. Мало того, вітчизняний показник жодного разу не перетнув межу середнього значення для країн ЄС. Згідно з Доповіддю про людський розвиток за 2019 р. коефіцієнт Джині в Україні за період 2010–2017 рр. становив 25,0 – це найнижчий показник серед наведених 189 країн [6, с. 309]. За даними Світового банку він менший, ніж показники всіх скандинавських країн (у діапазоні 27,1–29,2) [7].

При розрахунку індексу людського розвитку ООН береться до уваги не лише коефіцієнт Джині, а й співвідношення Пальма (яке порівнює частку у ВНД доходів найбагатших 10% населення з часткою найбідніших 40%). Але й згідно з цим показником Україна демонструє низький рівень розшарування суспільства: 0,9 (як в Білорусії, Чехії) [6].

Індекс Кейтца являє собою співвідношення мінімальної та середньої заробітної плати. Його значення в Україні відчутно нижче рівнів, що рекомендовані МОП (50%) і ЄС (60%). Відставанню не допомогло навіть двократне зростання мінімальної зарплати з початку 2017 р., хоча саме значення індексу помітно підвищилося.

Квінтільний коефіцієнт диференціації загальних доходів (співвідношення мінімального рівня доходів 20% найбільш забезпечених до максимального рівня доходів 20% найменш забезпечених) мав відносно стале значення, за цим показником нерівність у розподілі доходів тривалий час майже не змінювалася, а у порівнянні з 2000 р. навіть зменшилася. Квінтільний коефіцієнт фондів має дещо більше значення, оскільки враховує сумарні доходи найбільш і найменш забезпечених 20% населення, але також демонструє зниження з початку 2000-х рр.

До аналогічних висновків призводить аналіз децильного коефіцієнта диференціації доходів, який враховує різницю в доходах 10% найбільш і найменш забезпечених домогосподарств. Аналіз даних щодо розподілу доходів між децильними групами (табл. 2) свідчить про відсутність різких змін протягом 2009–2018 рр. Загальні доходи перших п'яти груп приблизно вдвічі нижчі, ніж сукупні доходи другої половини суспільства. Залишається практично незмінною частка доходів десятої групи (у діапазоні 20–22,3%).

Таблиця 2 Розподіл загальних доходів за децильними групами населення в Україні, %

Децильні групи	Роки									
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Перша	4,2	4,4	4,5	4,5	4,5	4,7	4,5	4,8	4,8	4,7
Друга	5,7	5,9	6,0	6,1	6,2	6,2	6,1	6,3	6,3	6,4
Третя	6,7	6,8	6,9	7,0	7,0	7,1	7,1	7,1	7,2	7,2
Четверта	7,4	7,6	7,6	7,7	7,7	7,8	7,8	7,9	7,9	7,9
П'ята	8,3	8,3	8,4	8,0	8,1	8,1	8,4	8,3	8,3	8,4
Шоста	9,2	9,1	9,2	9,4	9,3	9,3	9,5	9,4	9,4	9,5
Сьома	10,3	10,2	10,2	10,5	10,3	10,4	10,5	10,5	10,5	10,4
Восьма	11,8	11,6	11,6	11,8	11,6	11,7	11,6	11,8	11,7	11,7
Дев'ята	14,1	13,8	13,5	13,8	13,7	13,7	13,6	13,6	13,5	13,5
Десята	22,3	22,3	22,1	20,6	21,2	20,5	20,5	20,0	20,0	20,0

Джерело: представлено авторами на основі [5]

Дані Державної служби статистики свідчать про цілком задовільний, низький рівень соціальної нерівності в країні. Але картина, що отримується, має мало спільного з вітчизняними реаліями. Як пояснити доволі парадоксальну ситуацію, що склалася: рівень нерівності чи не найнижчий у Європі, але пересічний українець цього не відчуває? Експертні оцінки суттєво відрізняються від офіційної. Фахівці Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України ще в монографії 2012 р. вказували на значне розшарування населення за доходами, стверджуючи, що значення коефіцієнта Джині перевищує 45% [8, с. 30].

Серед об'єктивних причин недостатньої достовірності офіційних даних виділяють особливості соціальної стратифікації. За умов практичної відсутності середнього класу, наявності незначного прошарку багатих та переважної більшості бідних (соціальна структура суспільства утворює, таким чином, піраміду) доходи навіть 5% найбагатших

роблять основний внесок у показник загальної нерівності. Крім того, не всі багаті охоплені опитуваннями та дослідженнями. Офіційні показники не враховують доходи, що отримані від нелегальної діяльності та в неформальній економіці (в якій за найскромнішими підрахунками створюється до третини ВВП).

Директор Інституту Е. М. Лібанова, згадуючи неадекватність оцінок нерівності населення, вказувала також на нещирість відповідей домогосподарств, що беруть участь в обстеженні, недовіру до інтерв'юєрів та обмеженість інформації щодо доходів інших членів родини. На її думку, більш об'єктивні результати можна отримати, збираючи інформацію стосовно витрат [9, с. 129].

Доцільно проаналізувати результати вибіркового опитування домогосподарств щодо самооцінки ними рівня своїх доходів, яке регулярно проводиться Державною службою статистики. Об'єктом опитування є домогосподарства всіх регіонів країни: вибірка

включає тих, хто проживає у великих та малих містах, селах, включаючи й мешканців гуртожитків.

Нижче будуть проаналізовані результати опитування, яке проводилося у січні 2019 року [10]. Вони

дозволяють порівняти оцінки 2017 і 2018 років і загалом свідчать про низький рівень життя переважної більшості населення країни (табл. 3).

Таблиця 3 Розподіл домогосподарств за рівнем доходів, 2017–2018 рр.

Показники	Усі домогосподарства		у т. ч. проживають			
			у міських поселеннях		у сільській місцевості	
	2017 р.	2018 р.	2017 р.	2018 р.	2017 р.	2018 р.
Кількість домогосподарств (тис.)	14985,6	14934,9	10085,5	10061,3	4900,1	4873,6
Розподіл домогосподарств за самооцінкою рівня їх доходів (%):						
було достатньо і робили заощадження	7,8	8,7	7,2	8,7	9,2	8,7
було достатньо, але заощаджень не робили	49,6	47,6	51,5	49,0	45,6	44,5
постійно відмовляли у найнеобхіднішому, крім харчування	38,1	40,2	37,5	39,2	39,3	42,1
не вдавалося забезпечити навіть достатнє харчування	4,5	3,5	3,8	3,1	5,9	4,7

Джерело: проаналізовано авторами на основі [10, с. 11]

Згідно з даними табл. 3, в оцінках домогосподарствами рівня й структури свого добробуту відбулися несуттєві зміни. У 2018 р. дещо зросла частка тих, хто був здатний робити заощадження (8,7% проти 7,8% у 2017 р.). Цей відсоток залишається надзвичайно низьким. Решта домогосподарств були не в змозі відкладати на майбутнє і витрачали гроші виключно на споживання. Зменшилася питома вага тих, кому доходів було достатньо (з 49,6% до 47,6%).

Природні розбіжності існують між оцінками міських та сільських домогосподарств, але зміни показників різноспрямовані: якщо частка міських домогосподарств, які могли заощаджувати, зросла (з

7,2% до 8,7%), то частка сільських – скоротилася (з 9,2% до 8,7%). Це може свідчити як про несталість змін, що відбуваються, так і про наявність у містах робочих місць, які вимагають вищої кваліфікації і вище оплачуються.

Оцінюючи наведені напрями використання додаткових коштів (табл. 4), легко помітити, що за умов уявного зростання доходу більшість домогосподарств витратила б кошти на послуги: на відпочинок – 57% та лікування – 51,1% (обидва показники дещо зросли у порівнянні з минулим роком).

Таблиця 4 Цільове спрямування додаткових коштів домогосподарств

Показники	Усі домогосподарства		у т. ч. проживають			
			у міських поселеннях		у сільській місцевості	
	2017 р.	2018 р.	2017 р.	2018 р.	2017 р.	2018 р.
Кількість домогосподарств (тис.)	14985,6	14934,9	10085,5	10061,3	4900,1	4873,6
Спрямування (%)						
їжа	24,1	22,5	23,2	21,6	26,1	24,3
одяг, взуття	31,0	28,1	29,9	26,9	33,0	30,6
побутова техніка	29,9	28,9	26,7	25,9	36,5	35,0
лікування	50,0	51,1	47,0	47,8	56,2	57,8
відпочинок	55,2	57,0	61,9	63,8	41,5	42,9
освіта	15,2	14,9	16,0	16,4	13,4	11,8
автомобіль	15,1	16,9	16,1	17,7	13,0	15,4
житло	43,2	43,2	42,4	41,8	45,0	46,1
накопичення	25,8	27,9	25,6	28,4	26,3	27,0
розвиток підприємництва	6,1	5,4	6,8	6,3	4,6	3,6
інше	2,6	3,1	2,5	2,7	2,9	3,9

Джерело: проаналізовано авторами на основі [10, с. 12]

Значно менше грошей передбачалося витратити на накопичення (27,9%), освіту (14,9%), розвиток підприємництва (лише 5,4%). Ці результати опитування також можна тлумачити як свідчення на користь бідності населення: майже чверть сільських домогосподарств і кожне п'яте міське не в змозі задовольнити навіть першочергові потреби, оскільки

витратили б додаткові гроші на їжу. Отримані дані допомагають визначити й бажані напрями структурних перетворень вітчизняної економіки, а саме, розвиток сфери послуг (медичних закладів, економіки дозвілля). Вони вказують на серйозні проблеми ринку нерухомості: практична відсутність довгострокового

іпотечного кредитування унеможлиблює покращення житлових умов майже половини домогосподарств.

Опитування включало визначення гіпотетичної суми щомісячного доходу, яка дозволила б позбутися бідності. У 2018 р. більше половини домогосподарств (56,2%) здавалося, що середньодушовий дохід понад 9 тис. грн, є цілком достатнім, щоб вирватися з бідності. А 14,3% респондентів задовольняла скромніша сума у 7–9 тис. грн. Традиційно менші суми, що називалися сільськими мешканцями, легко пояснити частиною доходу у натуральній формі, виробництвом продукції для власного споживання.

Вирішальне значення для соціальної структури суспільства, ступеня диференціації доходів і, врешті-решт, для економічного зростання має середній клас.

Саме він стабілізує суспільство, запобігає його поляризації, є надзвичайно важливим для державотворення. В економічно розвинутих країнах середній клас складає понад половину домогосподарств. Збільшення його частки означає не лише зростання доходів населення, зменшення рівня нерівності, а й наявність соціальної мобільності (соціальних ліфтів), демократизацію суспільства. Зазвичай критеріями, за якими відносять до середнього класу, є доходи, вищі за середні, кваліфікацію, освіту, майно, соціальну активність. На рис. 1 ці критерії обмежені лише середньодушовим місячним доходом, який, на думку респондентів, є достатнім для віднесення домогосподарств до середнього класу.

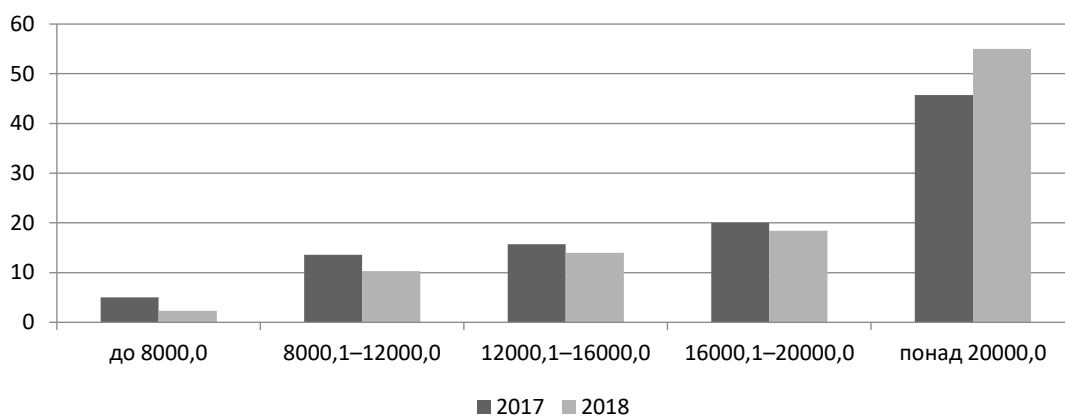

Рисунок 1 – Розподіл домогосподарств за розміром середньодушового грошового доходу на місяць, достатнього для віднесення до середнього класу

Джерело: проаналізовано авторами на основі [10, с. 12]

Якщо більше половини домогосподарств назвали місячний дохід понад 9 тис. грн достатнім, щоб не відчувати себе бідним, то для віднесення до середнього класу, згідно з уявою 54,4% домогосподарств, потрібна сума понад 22 тис. грн. Причому, частка цих домогосподарств зростає за рік майже на 10 в. п. Але за самооцінкою матеріального добробуту до представників середнього класу віднесли себе у 2018 р. лише 0,9% (у 2017 р. – 0,6%), а до бідних – переважна більшість (71,8% проти 70,7% у 2017 р.) [10, с. 17].

У країнах ОЕСР до середнього класу зараховують себе майже дві третини населення. Хоча його чисельність зменшується з кожним наступним поколінням, слабшає його економічний вплив: якщо 30 років тому сукупні доходи середнього класу в 4 рази перевищували доходи найбагатших, то зараз – менш ніж втричі [11, с. 21]. Несприятливі перспективи пояснюються, передусім, технологічним прогресом: спеціальність кожного шостого представника середнього класу знаходиться під загрозою автоматизації.

В Україні, за визнанням фахівців Центру Разумкова, «“класичного” середнього класу або немає, або

масштаби його невеликі» [12, с. 29]. Це свідчить не лише про високий рівень нерівності, а й доводить особливу пірамідальну соціальну структуру нашого суспільства. Варто брати до уваги не лише кількісні, а й якісні характеристики нерівності доходів. Важко не помітити, що якщо в розвинутих країнах типовими представниками середнього класу є «адвокати, лікарі, викладачі, менеджери середньої ланки, то в Україні до середнього класу (за майновою ознакою) потрапила так звана “обслуга олігархів” – заангажовані працівники мас-медіа, корумповані чиновники, продажні юристи...» [12, с. 257].

Якісний аналіз передбачає й виокремлення «доброї» і «поганої» нерівності (вирази Б. Мілановича): якщо перша стимулює до роботи, навчання, ризику, то друга є наслідком не власних зусиль, інвестицій, інновацій, а отримується завдяки зв’язкам, політичному тиску, корупції. Як правило, вважається, що «погана» нерівність існує за умов надвисоких значень показників диференціації доходів (індекс Джині понад 40%). Хоча вітчизняні статистичні показники цілком пристойні, проте сам цей вид нерівності виштовхує за кордон кваліфікованих молодих працівників.

Висновки. Аналіз самоідентифікації населенням рівня свого життя та доходів переконливо доводить, що населення країни є вкрай розшарованим. Такий висновок суперечить безтурботній картині, яку створюють офіційні показники економічної нерівності та підтверджує пірамідальну, олігархічну структуру українського суспільства, де в основі майже три чверті населення, які вважають себе бідними, маючи для цього всі підстави. Подібне переважання незаможного населення несе з собою серйозну небезпеку: звужуючи сукупний попит, перешкоджаючи накопиченню людського капіталу, гальмує майбутнє економічне зростання. За умов «поганої» нерівності бідні люди схильні звинувачувати

у своїх бідах державу, чекають на допомогу від неї, стають легкою здобиччю політиків-популістів.

Подальші дослідження мають бути сконцентровані на напрямках зменшення надмірної нерівності доходів українців. Ця задача не обмежується соціальною допомогою, гарантіями, а потребує зростання ролі держави з більш далекоглядних позицій: проведення промислової політики з метою ускладнення економіки загалом і продукції експорту зокрема. Це висуватиме вищі вимоги до людського капіталу, сприятиме зростанню середнього класу, паралельно вимагаючи додаткових витрат на освіту, підготовку і перекваліфікацію кадрів, спрощення процедур започаткування власного бізнесу.

Література:

1. The Global Risks Report 2020. World Economic Forum. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_Global_Risk_Report_2020.pdf
2. Пікетті Т. Капітал у XXI столітті. К. : Наш Формат, 2016. 696 с.
3. Миланович Б. Глобальное неравенство. Новый подход для эпохи глобализации. М. : Изд-во Института Гайдара, 2017. 336 с.
4. Stiglitz, J.E. Inequality and Economic Growth. *The Political Quarterly*. 2015. 86(S1) P. 134–155. DOI: 10.1111/1467-923X.12237
5. Державна служба статистики. Офіційний сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
6. Human Development Report 2019. Beyond income, beyond averages, beyond today: Inequalities in human development in the 21st century. URL: <http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2019.pdf>
7. GINI index. World Bank estimate. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI?view=chart>
8. Нерівність в Україні: масштаби та можливості впливу; за ред. Е.М. Лібанової. К.: Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України, 2012. 404 с. URL: https://idss.org.ua/monografii/nerivnist_2012.pdf
9. Лібанова Е.М. Бідність населення України: причини, масштаби, наслідки. Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України, К.: КНЕУ ім. Вадима Гетьмана., 2008. 343 с. URL: https://www.idss.org.ua/monografii/2008_bidnist_naselennya.pdf
10. Самооцінка домогосподарствами України рівня своїх доходів (за даними вибіркового опитування домогосподарств у січні 2019 року). Статистичний збірник. К., 2019. URL: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/2019/zb/08/zb_sdurd2018.pdf
11. Under Pressure: The Squeezed Middle Class. Overview and Main Findings. OECD 10 April 2019. 41 p. URL: <https://www.oecd.org/els/soc/OECD-middle-class-2019-main-findings.pdf>
12. Проект Центру Разумкова. Середній клас в Україні: уявлення і реалії. К. : Заповіт, 2016. 258 с. URL: http://razumkov.org.ua/uploads/article/2016_Seredn_klas.pdf

References:

1. World Economic Forum (2020). The Global Risks Report 2020. Retrieved from: http://www3.weforum.org/docs/WEF_Global_Risk_Report_2020.pdf
2. Piketti, T. (2016). *Kapital u XXI stolitti*. Kyiv : Nash format [in Ukrainian].
3. Mylanovych, B. (2017). *Ghlobaljnoe neravenstvo. Novij podkhod dlja epokhy ghlobalyzacyu*. Moscow : Yzd-vo Ynstytuta Ghajdara [in Russ.].
4. Stiglitz, J. E. (2016). Inequality and Economic Growth. *The Political Quarterly*, 86(S1), 134–155. DOI: 10.1111/1467-923X.12237
5. State Statistics Service of Ukraine (2019). *Official web-site*. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
6. United Nations (2019). Human Development Report. *Beyond income, beyond averages, beyond today: Inequalities in human development in the 21st century*. Retrieved from: <http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2019.pdf>
7. World Bank (2018). GINI index, estimate. Retrieved from: <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI?view=chart>
8. Libanova, E. M. (2012). *Nerivnistj v Ukrajini: masshtaby ta mozhlyvosti vplyvu*. Kyiv : Instytut demoghrafiji ta socialjnykh doslidzhenj imeni M. V. Ptukhy NAN Ukrajiny. Retrieved from: https://idss.org.ua/monografii/nerivnist_2012.pdf [in Ukrainian].
9. Libanova, E. M. (2008). *Bidnistj naseleennja Ukrajiny: prychny, masshtaby, naslidky*. Kyiv : KNEU im. Vadyma Ghetjmana. Retrieved from: https://www.idss.org.ua/monografii/2008_bidnist_naselennya.pdf [in Ukrainian].
10. State Statistics Service of Ukraine (2019). Ukraine Households Self-Perceived of Their Income. Retrieved from: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/2019/zb/08/zb_sdurd2018.pdf [in Ukrainian].
11. OECD (2019). Under Pressure: The Squeezed Middle Class. Overview and Main Findings Retrieved from: <https://www.oecd.org/els/soc/OECD-middle-class-2019-main-findings.pdf>
12. Razumkov Centre (2016). The middle class in Ukraine: ideas and realities. Kyiv : Zapovit. Retrieved from: http://razumkov.org.ua/uploads/article/2016_Seredn_klas.pdf [in Ukrainian].

